

Mestra i alumnes en foto de grup. Anys 20 del segle passat

Autor desconegut. ACSE-Col·lecció Amiel

PRESENTACIÓ

Aquesta exposició sorgeix de la voluntat de compartir objectius. A principis del 2020, l'Assemblea d'òmnium La Selva Interior va plantejar a l'Arxiu Comarcal de la Selva la possibilitat de realitzar conjuntament una exposició que s'emmarqués en el cicle que, amb el títol *L'Escolarització a Catalunya, 1900-1950*, proposava una sèrie d'activitats (xerrades, taules rodones, presentacions...) que rememoraven la voluntat per aconseguir una educació pública, laica i de qualitat en aquells anys difícils.

Per a l'exposició es va triar com a fil conductor tractar l'àmbit de l'educació en un dels vessants més desconeguts, l'activitat d'ensenyar i aprendre en els indrets allunyats dels nuclis urbans consolidats, en què anar a escola suposava un plus de dificultat, tant per als ensenyants com per als alumnes, procedents d'entorns rurals dispersos. El marc territorial escollit va ser els dels municipis que s'integren en l'àrea estrictament física, no pas administrativa, que és la Selva interior.

L'abast cronològic és ampli, però respon a la necessitat d'emmarcar un període que s'inicia amb la consolidació de l'Estat lliberal i acaba amb la restauració del govern de la Generalitat i la regularització de l'ensenyament en l'entorn rural, cosa que va suposar la substitució de moltes escoles rurals per la universalització del transport escolar.

L'exposició es divideix en dues grans parts. La primera, fruit d'una incipient i, per força, incompleta recerca, ens permet apropar-nos a grans trets al marc legislatiu, els espais arquitectònics, les modalitats d'ensenyament i els protagonistes, mestres i alumnes. La segona part incideix en els protagonistes i una sèrie d'entrevistes a persones que foren alumnes o mestres, o ambdues coses. Són la mostra de les realitats viscudes i la memòria viva de l'esforç i la tenacitat d'unes quantes generacions.

La Covid19 ens posa moltes traves per al desenvolupament d'activitats previstes, però no ens ha de fer desistir de mostrar el treball expositiu, promoure'n la itinerància i acompanyar la reivindicació d'un possible retorn a un model educatiu que, adaptat als temps actuals, la pandèmia torna a posar al dia: «Nou municipis demanen reobrir les escoles rurals». *El Punt Avui*, 20-08-2020.

«ESCRIBURE, LLEGIR I COMPTAR» ENSENYAR I APRENDRE EN UN ENTORN RURAL (LA SELVA INTERIOR, 1857-1981)

Organització:

Col·laboració:

Text Presentació:

Joaquim Carreras Barnés

Textos i tria d'imatges:

Gerard Buxeda Majoral

Correcció i coordinació tècnica:

Joaquim Puigdemont Casamajó

Agraïments:

Els testimonis entrevistats.

Els col·laboradors: Josep Borrell, Mei Brescó, Juli Campeny, Jordi Pujadas, Antoni Solà, Carme Campeny i Sebastià Goday (Òmnium Cultural – Selva interior), Quim Soler (Arxiu Municipal de Sils), Jordi Tura i Gemma Font (Museu Etnològic del Montseny, la Gubella)

ENSENYAR I APRENDRE EN UN ENTORN RURAL

No va ser fins a la construcció de l’Estat nació liberal (1833-1868) i, en concret, amb la promulgació de la Llei Moyano (1857), que l’Estat passà a assumir l’ensenyament, el sistema escolar i a marcar-se l’objectiu de la plena escolarització. Aquest procés prioritza els nuclis urbans, deixant en segon terme els llogarets, les poblacions disseminades en masos i els petits nuclis industrials situats en zones rurals i/o forestals. Legislativament es traduí a considerar aquestes escoles de segona categoria, retribuir econòmicament els mestres en funció de la categoria de l’escola i a no exigir que l’ensenyament fos complet, cas en què el mestre no havia de tenir el títol. Aquesta poca atenció anà acompanyada d’intents de prestigiar-la en els anys de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925), la II República (1931-1936) i la Guerra Civil (1936-1939). Aquests intents se centraren en l’equiparació de categoria de les escoles i els sous dels mestres, en la creació de nous centres escolars i en la renovació pedagògica. No acabaren de quallar. El Primer Franquisme suprimí el model republicà i retornà a antigues concepcions. El despoblament de les zones rurals, el procés de concentració d’escoles iniciat el 1963 i consolidat amb la Llei General d’Educació de 1970 i l’aparició del transport i el menjador escolar, comportaren el tancament dels centres rurals entre la dècada de 1970 i l’inici de la de 1980. Tanmateix, això no significà la fi de les escoles rurals. En paral·lel, a principis de la dècada de 1980 aparegué i es consolidà un nou concepte d’escola rural amb una metodologia pròpia adaptada a aquest entorn.

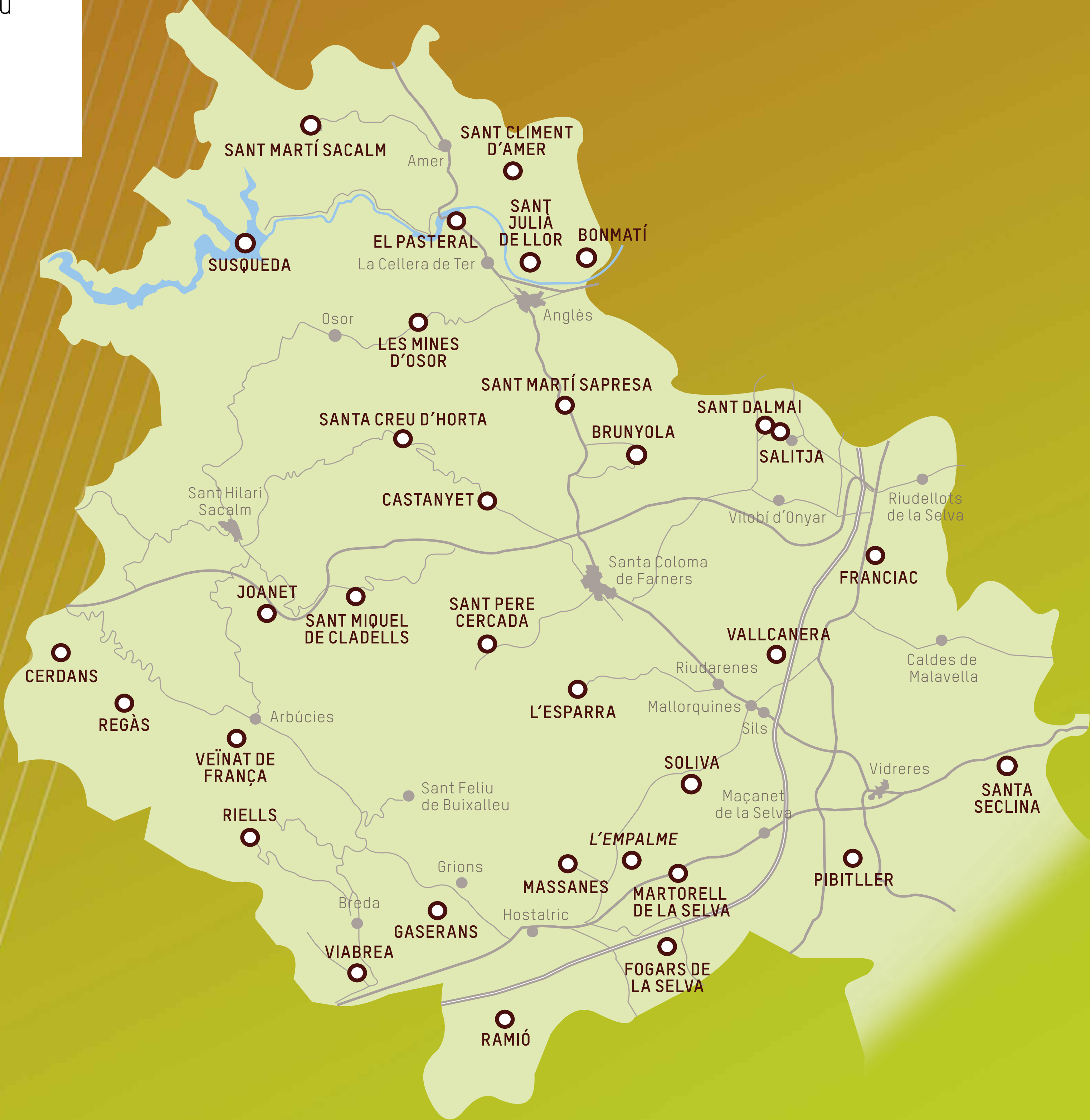
Escola de Sant Miquel de Cladells. Construïda el 1919, pagada amb fons municipals i aportacions dels propietaris del poble, s’enderrocà amb la construcció de l’Eix Transversal

Col·lecció Montserrat Bohils

LLISTAT PROVISIONAL DE LLOCS ON S’ENSENYAVA (1857–1981)

Bonmatí (Sant Julià del Llor i Bonmatí)	Brunyola	Castanyet (Santa Coloma de Farners)	Cerdans (Arbúcies)
L’Empalme (Maçanet de la Selva)	L’Esparra (Riudarenes)	Fogars de la Selva	Gaserans (Sant Feliu de Buixalleu)
Joanet (Arbúcies)	Martorell de la Selva (Maçanet de la Selva)	Massanes	Les Mines d’Osor (Osor)
El Pasteral (la Celler de Ter)	Pibitller (Maçanet de la Selva)	Ramió (Fogars de la Selva)	Regàs (Arbúcies)
Riells (Riells i Viabrea)	Salitja – Sant Dalmai (Vilobi d’Onyar)	Sant Climent d’Amer (Amer)	Sant Dalmai (Vilobi d’Onyar)
Sant Julià del Llor (Sant Julià del Llor i Bonmatí)	Sant Martí Sacalm (Susqueda)	Sant Martí Sapresa (Brunyola)	Sant Miquel de Cladells (Santa Coloma de Farners)
Sant Pere Cercada (Santa Coloma de Farners)	Santa Creu d’Horta (Osor)	Santa Seclina (Caldes de Malavella)	Soliva (Maçanet de la Selva)
Susqueda	Vallcanera (Riudarenes)	Veïnat de França (Arbúcies)	Viabrea (Riells i Viabrea)
Franciac (Caldes de Malavella)			

Fonts: Miquel Borrell (Santa Coloma de Farners, Riudarenes), Fèlix Bruguera (Osor), Jordi Collell (Riells i Viabrea), Lluís Costa (Vallcanera), Carme Escudé (Riells i Viabrea), Narcís Figueras (Vallcanera), Jaume Fugarolas (Fogars de la Selva, Gaserans), Lluís Llagostera (el Pasteral), Xavier Martí (*L’Empalme*), Antoni Pladevall (Sant Martí Sacalm, Susqueda), Jordi Pujades (Arbúcies), Ramon Reyero (Massanes), Josep Ros (Vallcanera), José Manuel de la Rosa (Vallcanera), Taller d’Història de Maçanet (Maçanet de la Selva), Dora Santamaria (Sant Dalmai i Salitja), Xavier Solà (Sant Climent d’Amer), Benet Valenti (Sant Julià del Llor i Bonmatí), Josep Vilà (Fogars de la Selva), Eva Viñoles (Sant Martí Sacalm, Susqueda).

ESCOLES

La manca de locals adequats i la necessitat de crear escoles amb casa-habitatge per al mestre van ser una constant i un tret característic de l’ensenyament en entorns rurals (i no rurals). Quan no es disposava d’un recinte escolar pròpiament dit s’adaptaven locals, sobretot habitatges: l’habitació d’un mas, la sala d’una rectoria, una casa o el departament d’un pis. També s’arribà a habilitar l’estança d’un castell en el cas de l’escola de Brunyola o un magatzem de maquinistes, en el de *L’Empalme*. Es tractava de locals petits amb una aula mal il·luminada i poc ventilada, sense pati i, la casa del mestre, una habitació o un pis del mateix local.

Es promou la construcció d’escoles perquè hi havia la idea que no era possible un ensenyament de qualitat sense una arquitectura que tingués en compte aspectes higiènics, d’emplaçament, de ventilació i il·luminació. Amb resultats desiguals, les escoles rurals intentaren adaptar-se a aquest ideal. S’han trobat dos models de construcció. El primer consistia en centres de dos cossos de planta única: l’escola pròpiament dita i, a no gaire distància, l’habitatge per al mestre. El segon model es tractava de recintes de planta baixa (l’escola) i pis (l’habitatge). Eren escoles petites, amb una aula amb tres o quatre finestres, serveis o comuna, porxo, pati i, rarament, despatx. L’habitatge tenia les estances bàsiques. Menys habitual era un habitatge de dues plantes o en el mateix edifici escolar. Projectades per arquitectes, en algunes escoles s’hi troben elements noucentistes, racionalistes i un cert refinament. Tampoc cal oblidar els projectes que no es pogueren dur a terme, sobretot durant la II República.

Els ajuntaments eren els responsables del finançament i el manteniment de les escoles. També de la compra del mobiliari i el material, que solia ser escàs. En el cas dels locals adaptats, se solien llogar, incloses les rectories on hi ensenyava un mestre. Per a la construcció d’escoles, podien rebre subvencions de l’Administració o del patronatge dels hisendats del terme, ja sigui econòmic o cedint el terreny on s’ubicava l’escola. També es troba la figura del filantrop, normalment hisendats, que cedia cases per a ús educatiu o construïen escoles.

Escola d’El Pasteral, en l’actualitat magatzem municipal. D’estil noucentista, projectada per l’arquitecte Isidre Bosch i Bataller. Destaca la galeria que connecta la classe amb l’habitatge del mestre, amb quatre arcades d’arc carpanell rebaixant

Joaquim Carreras

Escola de nens i nenes equidistant de Salitja i Sant Dalmai. Construïda el 1960, en l’actualitat és un habitatge

Joaquim Carreras

Escola de Franciac, projectada el 1933. La cessió del terreny es va fer el 14 de juliol de 1936 i durant el 1937 ja comptava amb 50 alumnes. Es va acabar de construir el 1956

Joaquim Carreras

EXEMPLES DE LOCALS ADAPTATS COM A ESCOLES A LA SELVA INTERIOR (1857–1981)

TIPUS LOCALS ADAPTATS	ENTITAT DE POBLACIÓ
Habitatge (casa o pis)	Bonmatí, l’Esparra, Fogars de la Selva, Joanet, Massanes, Mines d’Òsor, Sant Dalmai, Sant Julià del Llor, Sant Martí Sapresa, Susqueda, Viabrea
Rectoria	Castanyet, Cerdans, l’Esparra, Joanet, Sant Miquel de Cladells, Sant Pere Cercada, Santa Creu d’Horta, Santa Seclina, Susqueda
Mas	Cerdans, Pibiller [Villà de les Bòries], el Regàs, Riells (can Joanet), Sant Pere Cercada (can Fontdeglòria), Santa Creu d’Horta (el Sobirà), Soliva (can Figueras), veïnat de França
Altres	Brunyola (castell), <i>L’Empalme</i> (magatzem ferroviari)

Fonts: Miquel Borrell (Santa Coloma de Farners, Riudarenes), Fèlix Bruguera (Òsor), Jordi Colletll (Riells i Viabrea), Carme Escudé (Riells i Viabrea), Jaume Fugarolas (Fogars de la Selva), Xavier Martí (*L’Empalme*), Antoni Pladevall (Sant Martí Sacalm, Susqueda), Jordi Pujades (Arbúcies), Ramon Reyero (Massanes), Taller d’Història de Maçanet (Maçanet de la Selva), Dora Santamaria (Sant Dalmai i Salitja), Benet Valentí (Sant Julià del Llor i Bonmatí), Josep Vilà (Fogars de la Selva), Eva Viñoles (Sant Martí Sacalm, Susqueda).

EXEMPLES D’ESCOLES EN ENTORNS RURALS DISSEMINATS DE LA SELVA INTERIOR (1857–1981)

Sant Miquel de Cladells (1919)	Vallcanera (1919-1920)	Martorell de la Selva (1923)
Vallcanera (1929)	El Pasteral (1932)	Franciac (II República)
Sant Climent d’Amer (III República)	Sant Dalmai (II República)	Sant Julià del Llor (II República)
Regàs (1959)	Sant Dalmai i Salitja (1960)	Sant Martí Sacalm (1960)
Riells (1961)	Joanet (1966)	Bonmatí (1971)
Fogars de la Selva	Gaserans	

Fonts: Miquel Borrell (Sant Miquel de Cladells), Jordi Colletll (Riells), Lluís Costa (Vallcanera), Carme Escudé (Riells), Narcís Figueras (Vallcanera), Jaume Fugarolas (Fogars de la Selva, Gaserans), Lluís Llagostera (el Pasteral), Antoni Pladevall (Sant Martí Sacalm), Jordi Pujades (Regàs), Josep Ros (Vallcanera), José Manuel de la Rosa (Vallcanera), Taller d’Història de Maçanet (Martorell de la Selva), Dora Santamaria (Sant Dalmai i Salitja), Benet Valentí (Sant Julià del Llor i Bonmatí), Josep Vilà (Fogars de la Selva), Eva Viñoles (Sant Martí Sacalm).

SOL·LICITUDS I PROJECTES D’ESCOLES NO CONSTRUÏDES EN ENTORNS RURALS DISSEMINATS DE LA SELVA INTERIOR (1857–1981)

<i>L’Empalme</i> (dècada 1920)	Castanyet (1931, 1934)	Santa Pere Cercada (1931, 1934)	Riells (1932)
Viabrea (1932)	Joanet (1933)	Sant Martí Sacalm (1935)	Susqueda (1935)
L’Esparra (1960)	Veïnat de Cal Monjo (Arbúcies)		

Fonts: Arxiu Històric de Girona (Sant Martí Sapresa, Susqueda), Miquel Borrell (Castanyet, l’Esparra, Sant Pere Cercada), Jordi Colletll (Riells i Viabrea), Xavier Solà (Sant Climent d’Amer), Carme Escudé (Riells i Viabrea), Xavier Martí (*L’Empalme*), Jordi Pujades (Joanet).

A l’esquerra, l’escola de Sant Climent d’Amer; a la dreta, la de Sant Julià del Llor, que aleshores formava part del municipi d’Amer. Ambdues són de tipus racionalista i van ser inaugurades el 1934

Joaquim Carreras

ENSENYAMENT

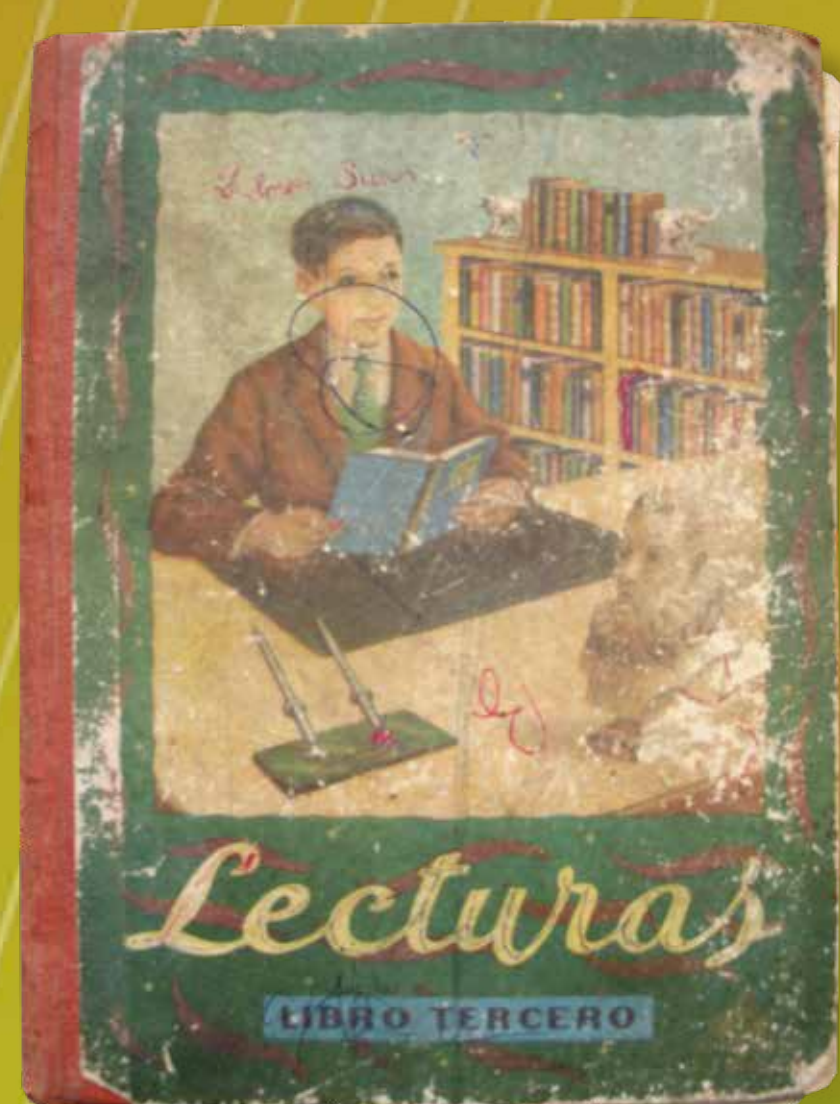
Des de la segona meitat del segle XIX i fins al darrer terç del segle XX predominà la idea que el model d'escoles graduades (tantes aules com cursos) era més eficaç que el d'escoles cícliques (entre dos i cinc aules) o unitàries (una aula per a tots els cursos), aleshores predominants. Darrere el concepte d'escola graduada hi havia una visió moderna i racional de la pedagogia. Aquest fet va contribuir a desprestigiar les escoles rurals. Les de la Selva interior van ser unitàries. Tret del període de la II República, l'ensenyament era diferenciat segons el gènere. Tanmateix, en les escoles rurals, per la manca d'alumnes, eren permeses les escoles mixtes. La majoria ho van ser. En nuclis on hi havia un nombre suficient d'alumnes hi havia dues escoles. Va ser el cas de Bonmatí. I el de Brunyola, Sant Dalmaí i Salitja fins que tingueren prou alumnes.

Al costat d'aquest ensenyament formal n'hi havia de no formal. Per una banda, trobem les conegudes com a «escoles de capellans», on el mestre era el rector i la rectoria, l'escola. Era habitual en nuclis on no hi havia cap mestre o no n'hi volia anar cap. També s'explica per la funció de patronatge social que exercia l'Església. Per una altra banda, els mestres de sequer, és a dir, mestres particulars sense títol que agrupaven la mainada de la zona en alguna masia i els ensenyaven les nocions bàsiques. Alguns mestres de sequer havien lluitat en la Guerra Civil i es refugiaven en aquestes zones més aïllades. En l'ensenyament no formal es podia donar el cas que s'ensenyés menys dies, menys hores i menys assignatures.

També es troba un exemple d'escola patrocinada per un cacic local. Manuel Bonmatí, hisendat i propietari de la colònia Bonmatí, obligava per contracte als fabricants a finançar un mestre per a l'escola dels fills dels treballadors de la colònia. Un altre exemple és el cas d'un hisendat que havia interioritzat l'obligació d'ocupar-se de la religiositat i l'educació dels masovers: Robert Baster, propietari del mas Busquets, construí una escola per als fills de les masoveries incorporades aquest mas, les de Vallcanera i voltants. Les seves filles, Victòria i Maria, que n'havien sigut mestres, el 1929 donaren un terreny per a la construcció de l'escola pública de Vallcanera. I el 1933, durant la II República, en què s'apostava pel model d'escola laica, elles mateixes també donaren material escolar a condició que s'ensenyés religió catòlica.

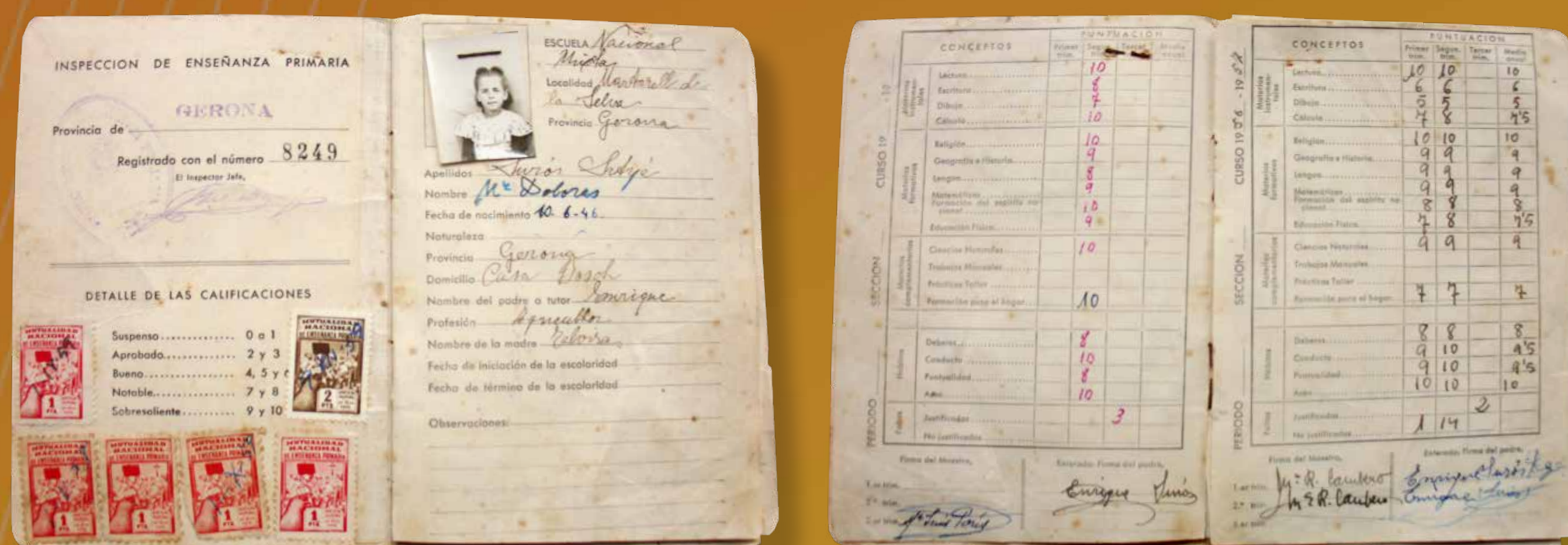
Llibres per a aprendre a llegir, geografia i història

Gerard Buxeda. Col·lecció Dolors Surós

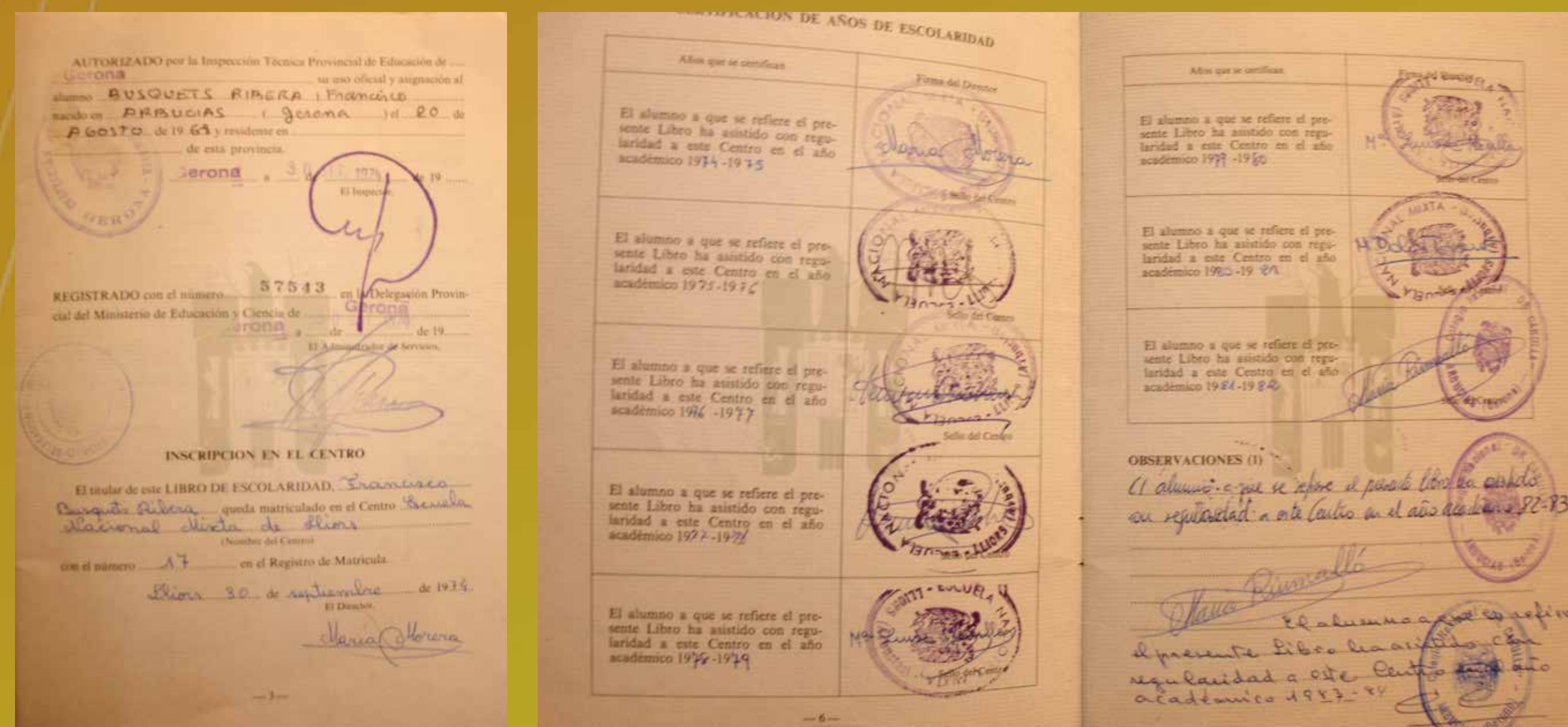
Alumnes i mestra davant l'escola del Mas Busquets, en funcionament entre els anys 1919-1929

Valentí Fragnoli. Arxiu Municipal de Sils

Exemples de llibres d'escolarització

Gerard Buxeda. Col·lecció Dolors Surós (imatges superiors) / Gerard Buxeda. Col·lecció Francesc Ribera (imatges inferiors)

Llibres per a aprendre a llegir, geografia i història

Gerard Buxeda. Col·lecció Dolors Surós

MESTRES

De mestres que ensenyessin a les escoles rurals n'hi havia de diferents tipologies. Així, per exemple, hi havia mestres contractats per industrials i hisendats, que no necessàriament havien de tenir el títol; els rectors, que durant el Franquisme cobraven de l'Estat, i els mestres de sequer, persones sense títol que ensenyaven a canvi de manutenció, tot i que puntualment podien rebre subvencions de l'Ajuntament.

Els mestres d'escoles públiques eren el col·lectiu més nombrós. Al principi, aquests cobraven dels ajuntaments, però, a partir del 1902, ja ho feren directament de l'Estat. L'aïllament geogràfic, els pocs alumnes o les aules massificades, l'absentisme escolar, tot feia que la plaça de mestre fos poc cobejada i que, per norma general, els candidats hi estiguessin pocs cursos. Per fer-la més atractiva, aquest tipus de plaça puntuava el doble en el barem de mèrits dels mestres. A partir de la dècada de 1950 podien fer classes particulars remunerades: permanències (de 12 a 1 del matí), conferències (classes de comerç) i preparació per als exàmens d'accés a Batxillerat. El dissabte al matí també hi havia classe i s'aprofitava, tot i que era competència dels ajuntaments, per, amb l'ajuda dels alumnes, netejar l'escola. Segons el cas, la relació entre mestres, alumnes i famílies podia ser molt estreta i l'ambient escolar, més relaxat. Respecte a l'habitatge, tret dels mestres de fora de Catalunya o de regions més allunyades i amb la generalització de l'ús de les motocicletes o, sobretot, dels automòbils, era habitual que els mestres passessin els caps de setmana a casa seva o que pugessin i baixessin cada dia, utilitzant l'habitatge com a despatx o per a fer-se el dinar.

Destaca el fet que, amb l'objectiu d'acabar amb el model republicà d'ensenyament, el Franquisme reprimí i depurà el col·lectiu de mestres. Ser destinat a una escola rural formava part del càstig. Al seu torn, les escoles rurals, en ser petits centres allunyats dels grans nuclis urbans, no formaven part de les prioritats de l'aparell repressor Franquista i va permetre que alguns mestres continuessin aplicant els mètodes pedagògics introduïts durant la II República. A més, en els anys immediats a l'acabament de la Guerra Civil, en algunes escoles els rectors van fer de mestres.

La mestra Caterina Alzina amb els seus alumnes de l'escola de Vallcanera

Arxiu Municipal de Sils. Col·lecció Teresa Martorell

Mestra i alumnes en foto de grup. Dècada de 1920

Autor desconegut. ACSE-Fons Amiel

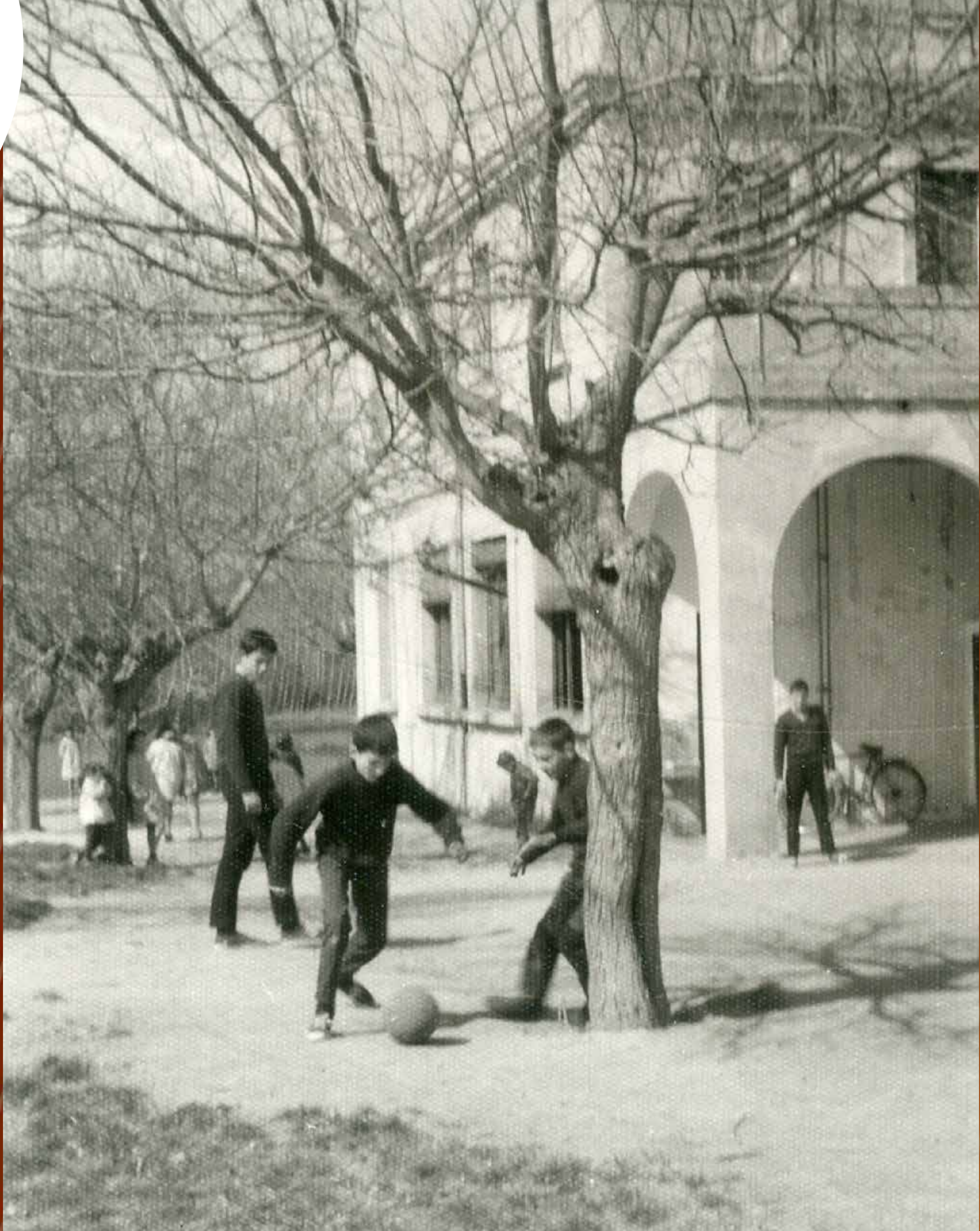
El primer a la dreta, el mestre Ramon Cicres, davant de l'escola del Pastoral, que dirigí entre els anys 1934-1936 i 1940-1952

Autor desconegut. Col·lecció familiar Antoni Cicres

Escola de Martorell de la Selva, curs 1957-1958. La senyoreta Maria Rosa, al centre, amb un vestit blanc. Dolors Surós és a la segona fila, la segona a la dreta

Luis Olba Miralles. Col·lecció Dolors Surós

Nens jugant a futbol al pati de l'escola de Vallcanera

Caterina Alzina. Col·lecció Caterina Alzina

ALUMNES

Les escoles estaven situades en zones rurals i forestals, ja sigui en petits nuclis urbans, en paratges solitaris de veïnats o llogarets formats per masos dispersos, en punts equidistants entre dos nuclis o en barris industrials. La majoria dels seus alumnes eren fills de masoveries i, en menor mesura, de propietaris, tret de les escoles en nuclis industrials, on predominaven fills d'obrers.

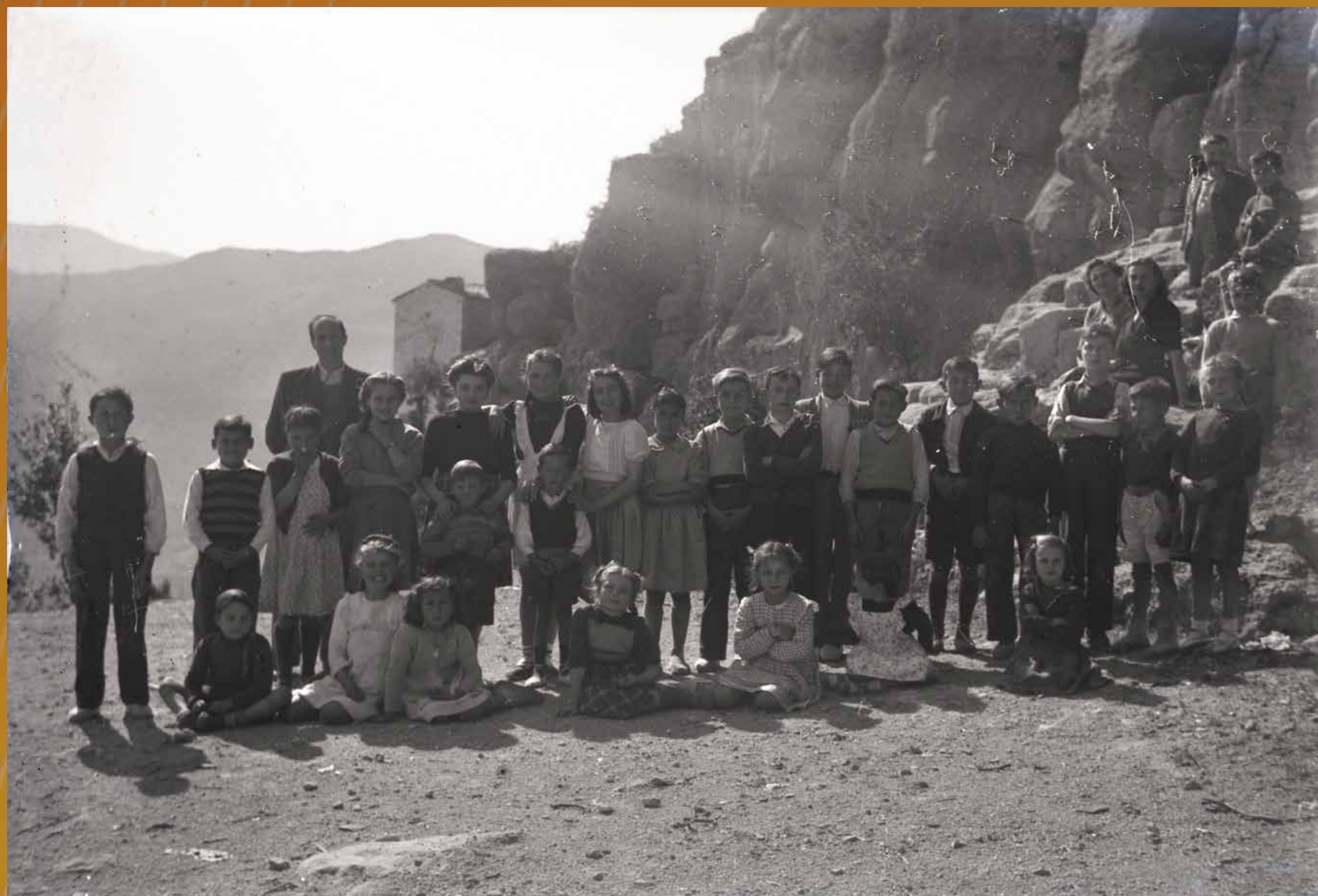
Les escoles podien tenir alumnes de diferents nuclis. Per exemple, si un mas estava situat més a prop d'una escola d'un terme veí que del seu. D'aquesta situació es podien derivar escoles amb predomini de fills d'obrers sobre els de pagesos/bosquerols (colònia industrial de Bonmatí i Sant Julià del Llor) o viceversa (Martorell de la Selva i *L'Empalme*). Un altre cas era el de les escoles equidistants (una escola situada en un punt equidistant entre nuclis) o de les escoles concentrades (una escola en un poble amb alumnes de nuclis propers), que es creaven quan no hi havia prou alumnes a cada nucli per tenir-ne una.

Els alumnes podien començar a l'edat de Parvulari o als 5 o 6 anys i acabaven als 14 anys. L'ensenyament era en castellà (excepte durant la II República), però era habitual parlar en català amb el mestre (si no era espanyol). A banda dels coneixements bàsics i elementals, també s'ensenyaven manualitats, bons hàbits i costura (a les nenes). Hi havia alumnes que plegaven abans perquè havien d'anar a treballar i era habitual l'absentisme escolar. L'aïllament de les escoles feia que molts alumnes la tinguessin a mitja hora o més. Per a fer-ne més via agafaven drecceres i corriols i, a mesura que passaven per davant de masos, s'hi afegien companys que també anaven cap a l'escola. Els alumnes no sempre es quedaven a dinar a l'escola i, si ho feien, s'enduien el menjar de casa. A més, era habitual que, abans d'anar a escola i/o quan n'havien tornat, ajudessin en les feines de pagès o a casa.

Alumna de l'escola del Pasteral escoltant amb atenció les explicacions del mestre Ramon Cicres

Autor desconegut. Col·lecció familiar Antoni Cicres

Ramon Cicres és un exemple de mestre que donava una gran importància a fer que els alumnes coneguessin l'entorn on vivien. Al fons de la imatge, l'ermita de Santa Brígida

Autor desconegut. Col·lecció familiar Antoni Cicres

Alumnes a l'aula de l'escola de Vallcanera. En primer terme, la campaneta que utilitzava la mestra Caterina Alzina perquè els alumnes paressin atenció a les seves explicacions

Caterina Alzina. Col·lecció Caterina Alzina

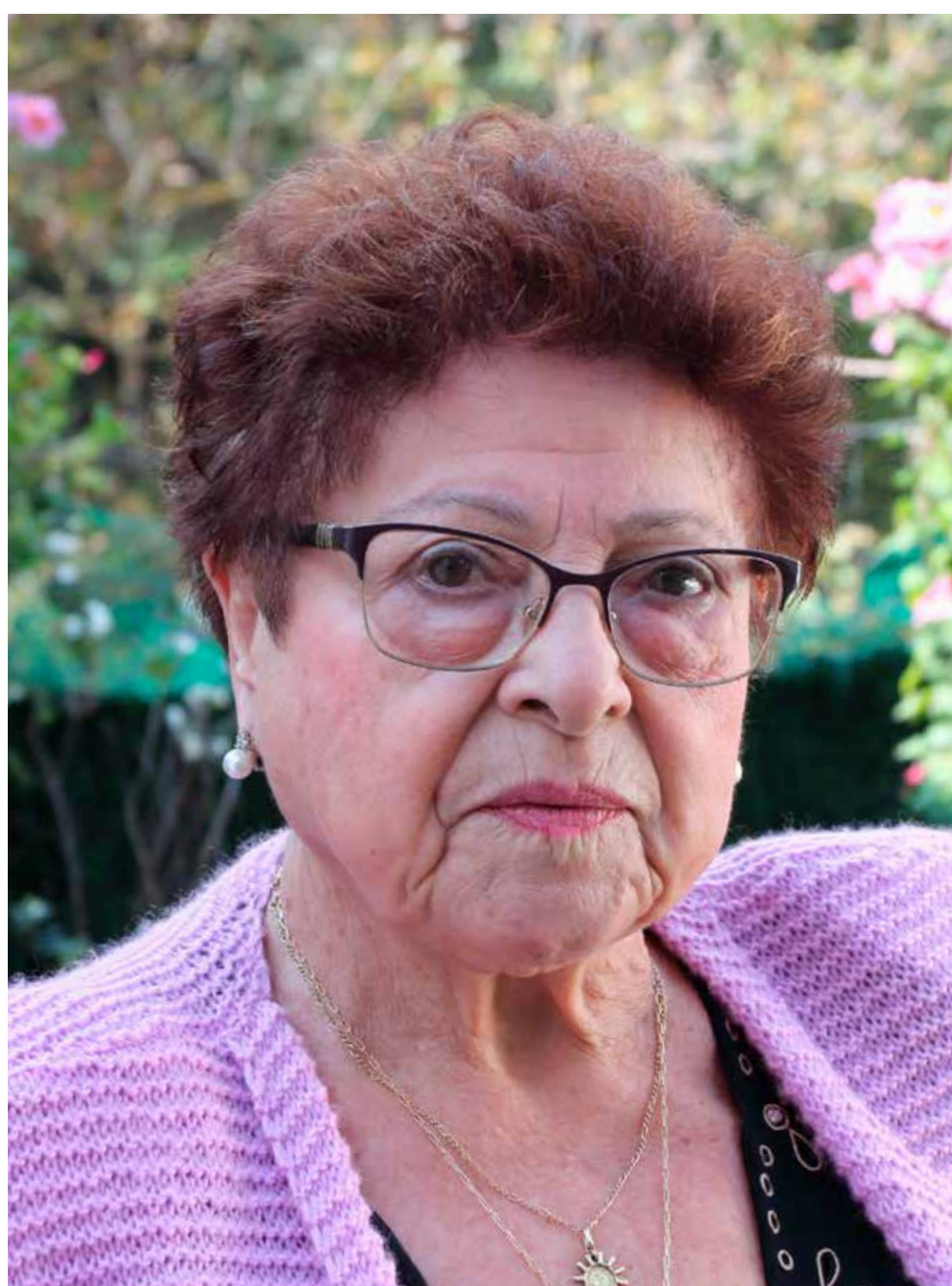

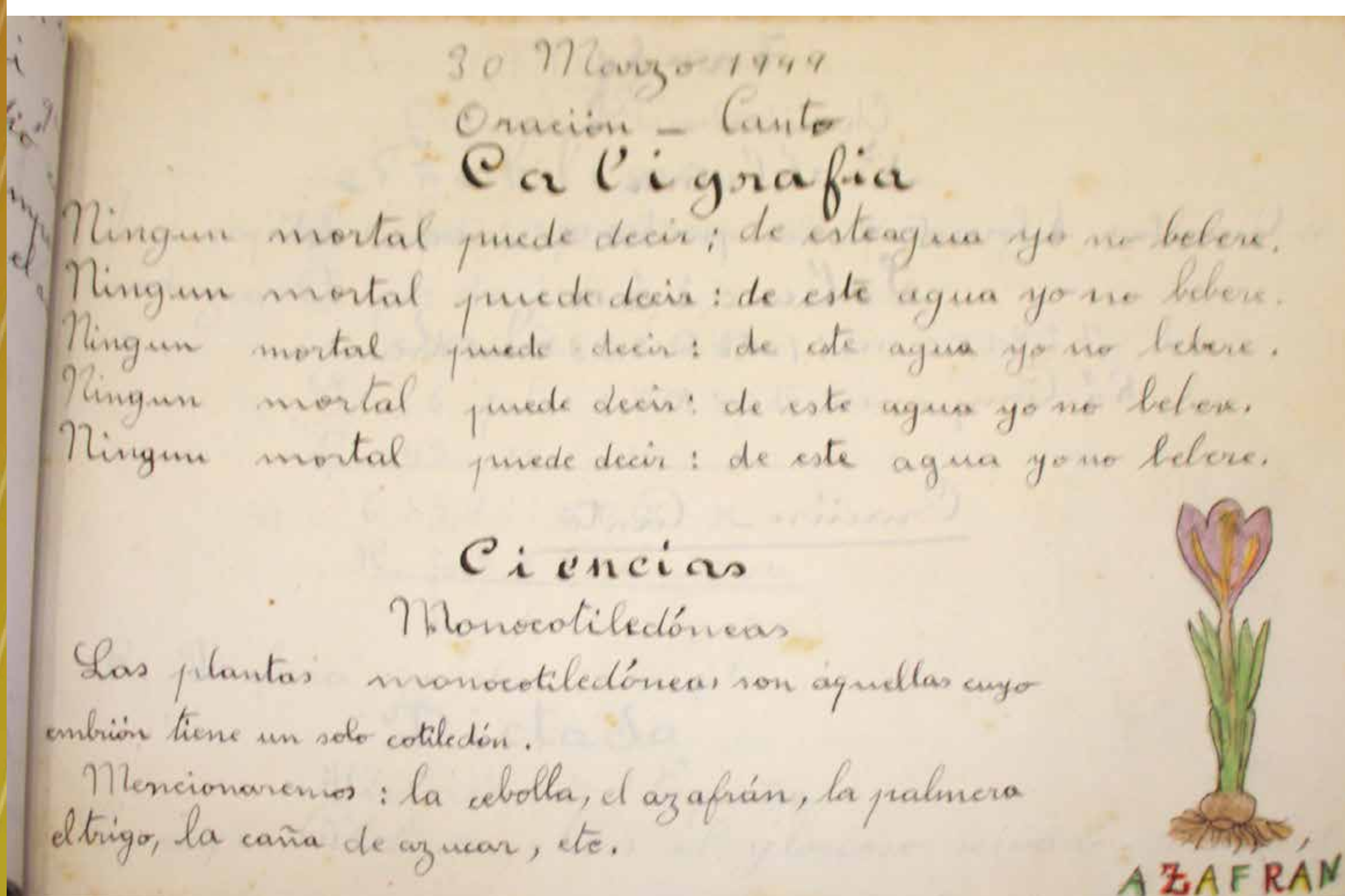
Foto: Joaquim Carreras

MONTSERRAT BOHILS

(1936, alumna, Sant Miquel de Cladells)

«(Les mestres) venien a dormir a casa»

Tot i que Sant Miquel de Cladells tenia escola, el primer mestre de la Montserrat Bohils va ser mossèn Rafael, que feia les classes a la rectoria. Aleshores, la fi de la Guerra Civil era recent i encara tardà uns anys a anar a l'escola amb mestres. Malgrat que l'escola tenia habitatge per als mestres, l'aïllament geogràfic, la joventut de les mestres i com que el «col·legi era allà, a la vora de can Riera, no gaire lluny», tot això va fer que algunes mestres anessin «a dormir a casa», a «l'habitació del mestre», on tenien caliu familiar sense perdre autonomia. Una d'aquestes era la Nati. A banda d'ensenyar als nens i nenes, als vespres també feia una hora de classe als bosquerols que no havien pogut acabar els estudis. Com que la neguitejava anar a l'escola sola de nit, l'acompanyava «i per això *hasta* hi vaig anar més i hi vaig aprendre més a col·legi». La proximitat de can Riera amb l'escola també explica que la seva mare escalfés el menjar dels alumnes que es quedaven a dinar. En acabar l'escola, als 14 anys, passà a ajudar a casa, feina que no havia deixat de fer mai.

Llibreta d'exercicis de Montserrat Bohils de l'any 1949, l'últim en què va anar a l'escola de Sant Miquel de Cladells

Gerard Buxeda. Col·lecció Montserrat Bohils

Foto: Gerard Buxeda

MARI PALAGÓS

(1938, alumna, Sant Dalmai)

«Així no aixecava tanta pols, però, si era gaire brut, quedava empastifat i teníem una feina a treure-ho!»

L'escola de nenes de Sant Dalmai i de Salitja estava situada a can Tiranius, en un punt equidistant entre els dos llogarets. La Mari Palagós no hi anava sola. Diverses companyes de classe la passaven a buscar. A l'hivern la seva tia-àvia les feia entrar perquè s'escalfessin davant de la llar de foc abans de reprendre la marxa. A l'escola les esperava una aula amb tres fileres de pupitres dobles i la mestra, que ensenyava a una trentena d'alumnes d'entre 5 i 14 anys les diferents assignatures, i podia repetir el temari d'un any per l'altre. Els dissabtes al matí mestra i alumnes netejaven l'escola. Regaven el terra, «així no aixecava tanta pols». La Mari recorda, però, que si el terra era gaire brut quedava empastifat: «I teníem una feina a treure-ho!». Amb la senyoreta Lluïsa, a l'hora del pati, preparaven una obra de teatre que representaven davant dels pares. Com totes les menudes, anava vestida de formiga i ballava, mentre les grans anaven disfressades d'onades. Es casà amb un fill de can Boades. Tenien un mosso de l'edat del seu fill. Li sabia greu que no anés a classe quan no havia d'engegar les ovelles, però a l'escola pública no el podien agafar per unes hores. Va anar a parlar amb el rector de Sant Dalmai, que també feia de mestre malgrat haver-n'hi un de titulat. Algunes ferides de la Guerra Civil encara no estaven cicatritzades. «Si no fas venir el teu fill, no hi ha col·legi». I això va fer.

Alumnes de l'escola de nenes de Salitja – Sant Dalmai l'any 1944. Mari Palagós asseguda, la setena des de l'esquerra. La mestra, Josefina Monasterio, al centre al fons

Autor desconegut. Col·lecció Mari Palagós

Foto: Gerard Buxeda

MANEL CORNELLÀ

(1940, alumne, Santa Creu d'Horta)

«Escriure, llegir, comptar i ja està»

Encara fresca la Guerra Civil, en Manel Cornellà recorda com un personatge misteriós, de qui no sabien d'on venia ni a on anava ni si era mestre, roig o represaliat, ocasionalment apareixia a la masoveria del Sobirà i, al crit d'«avui ve el coix a fer classe», sabien que aquell matí o tarda, depèn de quan venia, tenien classe. També esporàdicament, a la tarda, havent guardat el ramat i dinat, anava al Gelats, on la Teresa del Veguer, que «era més espavilada que els altres», ensenyava a la mainada de la contrada. Més constants eren les classes a la rectoria de la Santa Creu d'Horta. El mossèn ensenyava diàriament, al matí o a la tarda, segons les feines del camp, a «escriure, llegir, comptar i ja està, allò imprescindible», a una dotzena de fills i filles de les masoveries del veïnat. No tenien llibres ni els posava deures. Als onze anys entrà al Seminari de Vic.

En primer terme, la rectoria de Santa Creu d'Horta i, adossada, l'església
Gerard Buxeda

Des de dalt del Sobirà mirant cap a Santa Creu d'Horta

Foto: Joaquim Carreras

CARME CORNELLÀ

(1954, alumna, Santa Creu d'Horta)

«El col·legi que es feia allà baix es feia en aquí dalt»

Els pares de la Carme Cornellà, germana d'en Manel, eren els guardians i masovers del Sobirà. Aleshores mossèn Pere, que va ser l'últim rector de Santa Creu d'Horta, no tenia majordoma i el propietari del Sobirà el convidà a viure a l'esmentada casa. D'aquesta manera, «el col·legi que es feia allà baix es feia en aquí dalt», en una habitació on es traslladaren les taules, els pupitres i la pissarra de la rectoria. És a dir, tenia l'escola a casa seva. Eren una vintena d'alumnes de masoveries de Santa Creu d'Horta i de Santa Margarida de Vallors, d'on mossèn Pere també era rector. Les classes començaven a les onze del matí, perquè els alumnes que feien dues hores de camí tinguessin temps d'arribar, i s'acabaven a les tres de la tarda. L'era del Sobirà era el pati. Utilitzaven llibres i mossèn Pere, que també feia classes a l'escola parroquial de Sant Hilari Sacalm, «algunes coses d'aquí les homologava amb les d'allà» i en els últims anys ensenyava francès i mecanografia. En acabar l'escola baixà a Santa Coloma de Farners i entrà a treballar en una fàbrica de confecció de roba.

El Sobirà

Gerard Buxeda

Foto: Gerard Buxeda

PARE DANIEL CODINA

(1940, alumne, El Pasteral)

«Impensable en un racó de món als anys 40»

Fill de can Vinyes, el pare Daniel Codina va començar anant a l'escola de la Cellera de Ter, tal com li corresponia per empadronament, perquè estava situada a cinc minuts del mas. Els seus pares, però, no n'estaven gaire contents i el feren anar a l'escola del Pasteral, a tres quarts d'hora de distància i dirigida amb solvència per Ramon Cicres, un mestre format en temps de la II República. Del senyor Ramon Cicres el pare Daniel Codina en té present la biblioteca que aconseguí reunir, «impensable en un racó de món als anys 40». Els feia triar un llibre, se'l llegien a casa i el resumien davant de la classe. En va triar un de castors i un altre d'il·lustrat sobre el petroli. Tampoc ha oblidat les sortides per a conèixer el territori, com la de les Coves del Pasteral, on es conserven restes d'un poblat ibèric en què Ramon Cicres havia excavat. Una vegada, un cop a dins, feta l'explicació i amb l'excusa d'haver de canviar el llum de carbur, els va deixar sols uns minuts que se li van fer eterns, a les fosques i amb un fred que pelava, per comprovar com reaccionaven. Al pati de l'escola tenia un petit hort on ensenyava a cultivar verdura, «però molts ja ho sabíem perquè veníem de pagès. En sabíem més que ell, segur. Ha, ha, ha!». Als onze anys va entrar al Seminari de Girona i és monjo de Montserrat.

El senyor Ramon Cicres, amb boina, al centre de la imatge i envoltat de nens i nenes a la llera del riu Ter.

Autor desconegut. Col·lecció familiar Antoni Cicres

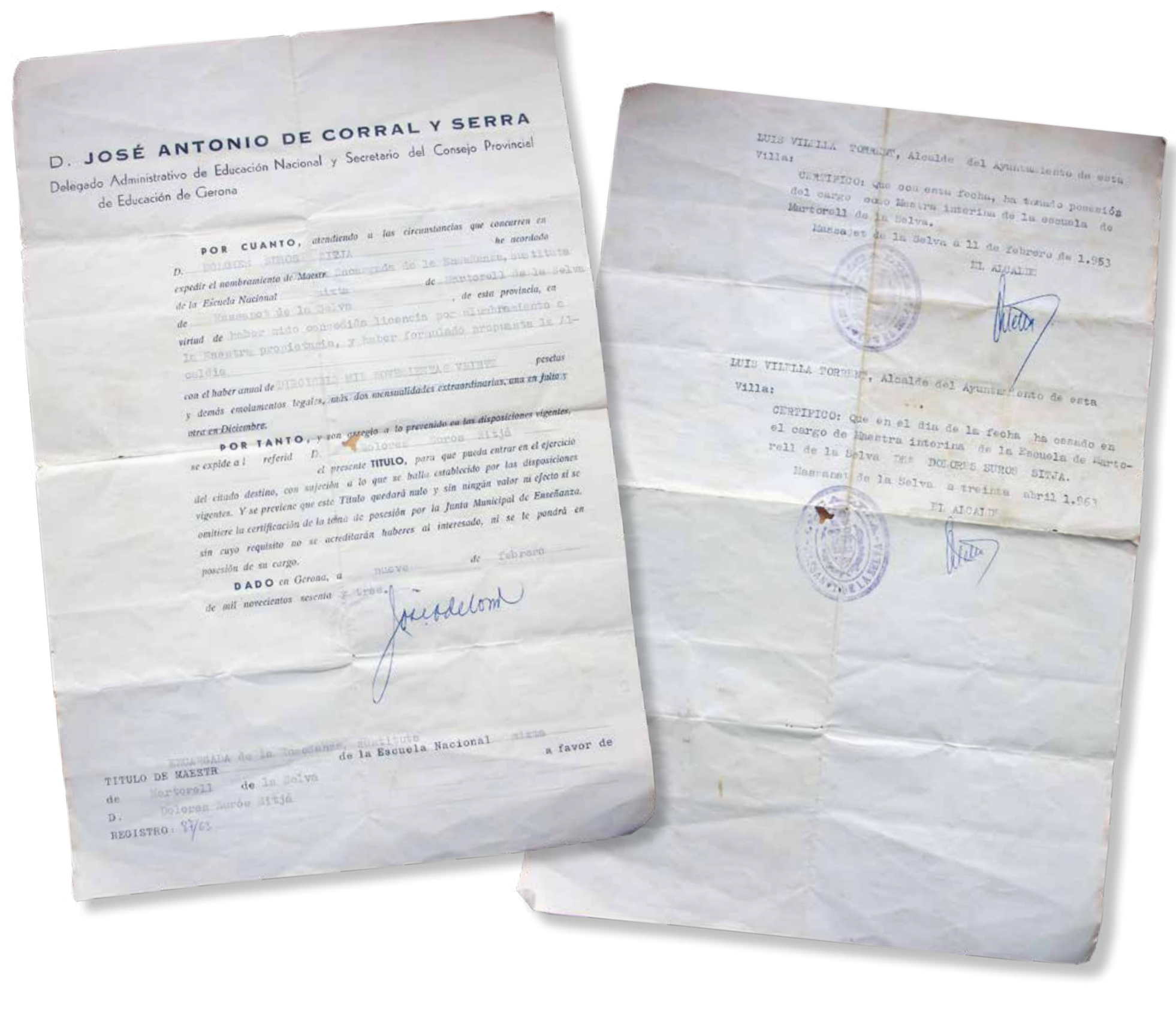
Foto: Gerard Buxeda

DOLORS SUROS

(1946, alumna, Martorell de la Selva)

«T'interessa anar a fer de mestra?»

«N'hi havia que començaven abans» però la Dolors Surós, entre que can Bosch queia lluny i que «ets poca cosa», no anà a escola fins als 6 anys. Mentrestant, a casa, la seva mare li ensenyà a llegir, sumar i restar. A l'entrada de l'escola hi havia un cancell amb els penjadors dels nens en un cantó i el de les nenes en l'altre. Va coincidir amb quatre mestres, essent la senyoreta Maria Rosa la que més anys va tenir. Era de Manzanera (Terol), vivia amb la seva mare a l'habitatge de l'escola. Jove i d'una altra generació, amb ella començaren a fer classes d'educació física. A classe, els nens i les nenes s'asseien en fileres diferents i agrupats segons el nivell. Enlloc de fer exàmens, cada dia els preguntava la lliçó: col·locats en fila índia segons la puntuació acumulada, per cada resposta correcta tenien un punt i mig i, per cada incorrecta, preguntava al següent alumne. També puntuava fer bé els deures i les manualitats, i anar a combregar feia sumar punts. Amb 16 anys, quan aprenia a cosir amb una modista de Maçanet de la Selva, l'alcalde li preguntà: «T'interessa anar a fer de mestra?» La de Martorell de la Selva estava embarassada i no trobaven substituta. D'aquesta manera, durant dos mesos i mig, va ser l'encarregada de l'escola. «Arran d'això vaig veure que podia fer altres coses.»

El contracte de Dolors Surós com a mestra de l'escola de Martorell de la Selva

Autor desconegut. Col·lecció Dolors Surós

Foto: Joaquim Carreras

CATERINA ALZINA

(1939, mestra, Vallcanera)

«L'escola de les tres *p*: petita, de poble i pública. La meva no era petita!»

Veïna de Girona, la intenció de la Caterina Alzina era tenir una plaça de mestra en una escola de Girona i amb aquesta idea va sol·licitar l'escola de Vallcanera, de doble puntuació pel fet de ser una escola rural. Inicialment, de Girona anava en tren fins a Sils, on un autocar la duia a Mallorquines i, des d'aquí, anava caminant fins a l'escola; els caps de setmana els passava a Girona. L'alcalde, conscient de l'aïllament de l'escola i de la seva joventut, li presentà una alumna perquè li fes companyia durant la setmana. Posteriorment tingué un 600, que era la sensació dels seus alumnes, i cada dia pujava i baixava de Girona. Tot i que les escoles rurals eren conegudes com «l'escola de les tres *p*: petita, de poble i pública, la meva no era petita!» Certament, la de Vallcanera tenia una quarantena de nens i nenes de 4 a 14 anys. Agrupats per edats, els més petits llegien, mentre un grup feia els exercicis escrits a les pissarres el dia anterior i un altre es reunia al voltant de la taula de la mestra on els preguntava la lliçó. A la tarda, un alumne agafava la «llibreta en net» i amb cura, amb un plomí i pintant els dibuixos, escrivia un tema explicat al matí. Aquesta llibreta era ensenyada a l'Inspector com a exemple del que treballaven durant el curs. També feien moltes manualitats i, a banda de l'educació obligatòria, ensenyava a menjar correctament, parar la taula i, fins i tot, a l'hora del pati, a ballar sardanes amb un radiocasset que s'emportava de casa seva. Va estar-hi vuit anys abans de traslladar-se a Santa Coloma de Farners.

Alumnes de l'escola de Vallcanera. La mestra Caterina Alzina és al centre de la cinquena fila

Caterina Alzina. Col·lecció Caterina Alzina

Foto: Gerard Buxeda

JOSEP GUITART

(1945, alumne i mestre, Bonmatí)

«No era allò ideal però va ser un gran pas (l'escola nova)»

El 1971 Josep Guitart tornà a l'escola de Bonmatí com a mestre. Abans hi havia anat d'alumne, a l'escola unitària de nens de 3 a 14 anys dirigida pel senyor Arturo. La majoria d'alumnes vivien a colònia industrial però també n'hi anaven de masoveries que tenien més a prop l'escola de Bonmatí que la del seu nucli. Les classes es basaven en el sistema de llegir la lliçó i preguntar els dubtes. Com a llibres tenien les enciclopèdies, de 1r, 2n o 3r grau, en funció del nivell i no tant de l'edat, i llibres de lectura. A l'hora de llegir, agrupava alumnes de diferent edat i els més grans, sota la seva supervisió, ajudaven els més petits. En tornar com a mestre, l'escola estava situada al mateix pis de la colònia, estava igual, però el sistema era diferent: s'havia implantat l'EGB, amb vuit cursos segons l'edat, cada curs amb els seus llibres, cada assignatura li corresponia un llibre i els grups dins la classe s'havien de fer segons el curs. Sortosament, a l'any següent, en un paratge fora de la colònia però dins del terme, s'inaugurà l'escola concentrada de Bonmatí, graduada i imperfecta amb només quatre aules. «No era allò ideal però va ser un gran pas», perquè era una escola mixta amb nens i nenes de la colònia però també de nuclis rurals propers. Es podien agrupar alumnes per cicles, amb grups menys heterogenis, cosa que feia més fàcil seguir un horari marcat.

Escola de nens de la colònia de Bonmatí. Josep Guitart és el primer a la dreta de la primera fila. El mestre és el senyor Arturo

Autor desconegut. Col·lecció Josep Guitart

Foto: Joaquim Carreras

IRENE RIGAU

(1951, mestra, Brunyola)

«Et queda un record molt fort dels alumnes, i el fet de ser un poble i tu sola, més»

Tot i que tenia vocació pedagògica, Irene Rigau no tenia pensat dedicar-s'hi professionalment. Les circumstàncies de la vida i l'atzar la van dur a Brunyola. L'inici de curs coincidí amb uns dies de fortes pluges i no tenia cap alumne. Després va venir la collita d'avellanes i els nens grans hi havien d'ajudar. Basava les classes en plans quinzennals, és a dir, agrupava els alumnes segons el nivell i els donava el material sobre el tema que havien de treballar durant dues setmanes. D'aquesta manera es podia dedicar als més petits. També explicava assignatures per a tots els alumnes i feien activitats segons l'edat. Perquè valoressin el seu entorn, el medi natural, a classe tenien el Racó del Museu: havien de dur una pedra bonica, un tronc recargolat que els cridés l'atenció, i el dibuixaven, miraven de què estava fet, s'inventaven una història. Per a conèixer el medi urbà feien excursions a Banyoles, Girona. Ensenyar català li comportà que el secretari li tragués el servei de neteja de l'escola i ho hagués de fer ella. L'escola era vella i rònega. L'Ajuntament no hi invertia perquè, amb la construcció «imminent» del pont de Sant Dalmaí, l'escola tancaria i els alumnes anirien a l'escola concentrada de Vilobí d'Onyar. Li van dir: «A mig curs anirà a Vilobí», però l'acabà i el pont no estava alçat. Continuà en el món educatiu. Arribà a ser consellera d'Ensenyament. «La primera promoció que tens és molt impactant, et queda un record molt fort dels alumnes, i el fet de ser un poble i tu sola, més.»

Irene Rigau, l'any 1971, davant la porta de la classe de l'escola de Brunyola amb alumnes que aquell dia feien la Primera Comunió

Anton M. Rigau. Col·lecció Irene Rigau

Foto: Gerard Buxeda

FRANCESC BUSQUETS

(1968, alumne, el Regàs)

«Ens va dir: "Ostres, ara no podeu dir-me de tu, m'heu de dir senyoreta"»

Al 1981 l'escola de Lliors va haver de tancar perquè només tenia tres alumnes. Un d'aquests era en Francesc Busquets. Un autobús havia de recollir-los i dur-los a l'escola d'Àrbúcies. Al primer dia n'hi va anar un de 60 places. El conductor no sabia on girar. «Demà us vindré a buscar amb el cotxe, serà més fàcil». Canvià d'escola a 7è d'EGB i notà la diferència. Quan començà a anar a Lliors l'escola tenia uns vints alumnes. Recorda com feien una fila i es passaven els tacos de llenya que guardaven al porxo de l'escola. Els grans encenien l'estufa. La primera hora la classe era plena de fum. «Si obries la finestra ja marxava però..., collons! Segons quin dia, feia molt de fred!» I, sobretot, la relació entranyable amb les mestres. De moltes d'elles en va conèixer els seus xicots o marits, i no poques vegades va jugar amb els seus fills. Havia empès el *Gordini* de l'Hermínia perquè s'engegués i els pujava i els baixava de l'escola, però «sempre no, perquè anant a escola també jugàvem, i si era a l'estiu, més!» Amb la Dolors a l'estiu feien els exàmens al pati. També la va tenir com a professora a l'escola d'Àrbúcies i, «al primer dia, ens va dir: "Ostres, ara no podeu dir-me de tu, m'heu de dir senyoreta. A mi no m'agrada, però ha de ser així".» En acabar els estudis va intentar treballar de pagès abans d'anar a buscar feina a les empreses d'Àrbúcies.

Alumnes de l'escola de Lliors

Autor desconegut. Col·lecció Francesc Busquets